

KRÖNIKA

Problemet med demokratin är folkviljan. Eller snarare att folk inte röstar som man har tänkt. Jan Söderqvist frågar sig vem "man" är.

Frisörskan i Emmen

Det blev diskussion vid frukostbordet i söndags morse. Svenska Dagbladet ägnade en helsida åt direktdemokratis förlovade land, Schweiz, och genomförandet av ett kontroversiellt folkomröstningsbeslut från förra året. UDC, ett högerparti, lyckades då i kommunen Emmen utanför Luzern få majoritet för ett förslag om att lokalbefolkningen ska godkänna de invandrare på orten som söker medborgarskap.

Det räcker alltså inte med att vara formellt kvalificerad i det land där kraven för medborgarskap förmodligen är de strängaste i världen. Man måste dessutom vinna ordsbornas sympatier på det ena eller andra sättet. Inför omröstningen fick hushållen i staden en katalog i brevlådan där alla de ansökande presenterades utförligt med bild och uppgifter om utbildning, inkomst, fritidsintressen etcetera. Den 12 mars röstade man i Emmen om vilka som skulle bli schweiziska medborgare. Och alla invandrarna fick nobben.

NÄJA, INTE RIKTIGT alla. Några italienare som antingen var födda i trakten eller har bott där i mer än 40 år blev godkända. Men alla andra fick nej; alla jugoslaver, turkar, ungrare och polacker. Reportern berättar om den 21-åriga Nusreta från Bosnien, som har utbildat sig till hårfrisörska och som hälsar vänligt på sina grannar och som inte kan begripa varför hon och hennes familj blev ratad. Hon skäms, känner sig uthängd och kränkt.

"Men det här är ju vidrigt, så här kan de väl inte göra?", säger flickvännen uppfordrande.

"Tja", säger jag, "det beror på hur man ser det. Det är det här som är problemet med demokrati. Vad gör man när människorna röstar fel? Gör man då inskränkningar i folkstyret? Lyfter man bort de känsliga frågorna till en annan nivå där det är lättare att manipulera fram rätt beslut? Och vem är "man" i det här sammanhanget?"

Många har funderat över de här sakerna. Rousseau tänkte sig en "allmän vilja" som är helt frikopplad från vad vanliga människor faktiskt vill och tycker, och som förkroppsligas av statens härskare. Marx talade om det falska medvetandet – den alienerade massan ser inte till klassens egentliga intressen, vilket nödvändiggör en proletariats diktatur. Och säga vad man vill om dessa gentlemän, men några särskilt framstående demokrater var de inte.

I SJÄLVA VERKET HAR invånarna i Emmen agerat helt enligt den klassiska demokratis anda. De har sagt sin uppriktiga mening i en enkel och lättfattlig fråga. De har fattat ett beslut vars konsekvenser de rimligen har kunnat överblicka. Och jag har svårt att tänka mig att de fria männen på torget i antikens Aten, en stad där man inte precis var snar att tillerkänna sina utländska gästarbetare politiska rättigheter, eller några rättigheter överhuvudtaget, skulle ha beslutat annorlunda. För ett sätt att harmonisera den vackra demokratiska teorin med praxis var ju att exkludera kreti och pleti. De röstberättigades varierande intressen höll sig inom givna ramar. Vad som ibland glöms bort är att den klassiska demokratis ursprung är slavsamhället.

Man kan inte få allting här i livet. Antingen kan man sträva efter en någorlunda anständig beslutsprocess där så många som möjligt av dem som berörs av besluten också känner sig delaktiga och där okloka beslut åtminstone i teorin kan revideras, varefter de ansvariga kan avlägsnas från makten, eller också kan man försöka försäkra sig om kloka beslut hela tiden. Men man kan, hur mycket man än sympatiserar med hårfrisörskan Nusreta, inte göra bägge delarna.

4 april 2000

JAN SÖDERQVIST

August Strindberg och apmänniskorna

Essäer

August Strindberg
En Blå bok I och II
Nationalutgåvan av Strindbergs
samlade verk, 65 och 66
Red, komm: Gunnar Ollén

EN BLÅ BOK är en vildsint uppgörelse med samtiden. Strindberg gick in för att göra sig politiskt oanvändbar, hävdar Sigbrit Swahn.

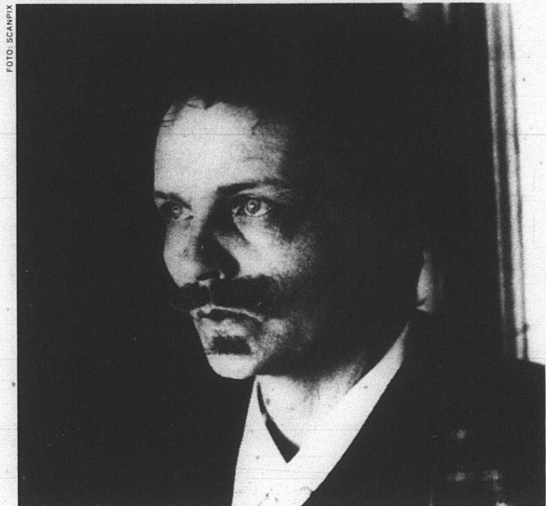
Strindbergs BLÅ BOK kallades först brevium, uppbyggliga texter för den dagliga andakten. Från detta första koncept har Strindberg bevarat en ton av väckelsepredikant. Formen har sedan blivit friare och organiserats mer efter ämnen: naturvetenskap, personliga upplevelser, drömmar och hatporträtt. Ofta rör det sig om en dialog mellan mästaren och lärjungen. Mästaren har drag av Swedenborg och ibland av den döde bibliotekarien Klemming. Strindbergs överordnade när han arbetade som amanuens på Kungliga biblioteket. Lärjungen kan därför vara Strindberg, men han tog nog gärna också på sig mästarens roll. Mästaren framför andra är Jesus Kristus, och hans lidande, hans 40 fastedagar, sammanfaller med den strindbergska karantänditen i till exempel Fagervik och Skamsund.

DE TVÅ STORA VOLYMERNA utgörs av klipp ur Strindbergs läsande, hans erfarenheter och tidiga minnen, de tecken han tycker sig få i dagliglivet. En sten i trappan är förstas en stötesten, ditlagd av makterna. Nog är det mer spännande att uppfatta sig som centrum för mäktiga krafter än att som den förnuftige inte tro sig om att intressera någon högre-rätt.

Strindberg fortsätter här med personangreppen från SVARTA FANOR. Där kände samtiden igen professor Warburg, Ellen Key och framför allt författaren Gustaf af Geijerstam, vars succé i Tyskland då troligen var större än Strindbergs. I BLÅ BOKEN märker man utfallen mot en mäktigare rival, visserligen död men spökande, nämligen Ibsen och hans dockhem. Vad gjorde Nora när hon lämnade hemmet? Jo, hon hamnade förstas på gatan som hora. Så var det med den frigörelsen.

IVEM ÄR DYNGHERREN i BLÅ BOKEN och vilka är äfflingarna? Av sammanhanget förstår man nog vilken sorts varelse som äsytas med pyssja och efter Strindbergs årets alla brevvuppläsningar i radion vet nog många vad som menas med camorra. Det är en italienskt beteckning för en hemlig sammanslutning av illvilliga personer. Jo, jo. Strindberg hade sin galenskap, men i skrivandet utnyttjade han även de tokigaste infall.

BLÅ BOKEN kanske inte kan kallas skönlitteratur, men den har litterär kraft. Som det där med äfflingar. Det var apmänniskor, anhängare av Darwins utvecklingslära. Dyngherren var förstas djävulen, han

I EN BLÅ BOK vältrar sig Strindberg i sitt förrad av påhittade ord. Darwinister, apmänniskorna, kallas äfflingar och all vetenskap tycker han är bosch.

som bodde i Styggia putt (den stygges dynghåla). Strindberg var inläst på det gamla svenska språket och kunde sin Stiernhielm. I hexamerdikten Herkules används "styg-gia putt" när fru Dygd vädrar sin indignation mot fru Lusta.

De vilda åsikterna och det mustiga språket gör BLÅ BOKEN till ett läseeventyr. Hör bara när Strindberg rasar mot fosterlandet:

... ett land vars jord är pantsatt i utlandet, och där hundra människor utvandrar på dag liksom råttorna lämna det sjunkande skeppet, där kommunerna äro skuldsatta för improduktiva ändamål, och den enskilde lever på förskott ... där det politiska intresset börjar med riksdagsmannavalet och slutar med taburetten, där det icke rör sig om att tjäna sitt land utan att få härska och riva i statskassan, belöna sina valmän och straffa de andra ...

BLÅ BOKEN ger också prov på dramatiska situationer och lyriska ögonblick. En drömspelsartad sekvens finns i avsnittet "Ett helt liv på en timme" och i "Vattnets symbolik" finns närmast uttryck för en dödsdrift, en passage som Strindberg återupplever, gång på gång. Han drömmer om att kasta sig i havet, titta upp mot himlen, "fri, utan ett tryckande plagg, svävande mellan de två elementen luft och jord. Och jorden ser jag icke, den har jag lämnat".

Strindberg var ju ateist, darwinist och naturalist under 1880-talet. I BLÅ BOKEN vill han inte kännas vid sina forna åsikter eller ens att han har något gemensamt med den han var förr. Fast en viss kontinuitet kan man peka på.

Naturalisterna tryckte visserligen på rasbegreppet men lade knappast in några metafysiska föreställningar och försökte i varje fall låta som de stödde sig på ovedersägliga fakta. Här hånar Strindberg vetenskapens axiom och självgodhet, men drar sig inte

för att citera de mest skabrösa vetenskapliga teorier som samtiden hade att uppvisa. Ett skräckexempel är tysken Lanz-Liebenfels, vars åsikt var att äfflingarna – tidens alla dekadenter – hade uppstått genom samlag mellan kvinnor och apor, en idé som tycks ha en viss rot i Voltaires CANDIDE. Jodå, där förekommer nakna frunntimmer och apor. Men medan Voltaire fjäskade för sina läsare genom att krydda sin filosofi med erotik, togs Lanz-Liebenfels teorier på allvar. De inspirerade national-socialisterna i Tyskland.

Att Strindberg i BLÅ BOKEN ger sig på homosexuella, judar och framför allt kvinnor i enlighet med Lanz-Liebenfels evangelium gör att alla som fortfarande tar Strindbergs parti mot homosexuella, mot feministerna eller för all del mot Wagner eller mot Akademien med dess sekreterare Carl David af Wirsén, gör klokt i att därvid inlägga vissa förbehåll – umgänge med författare har sina risker. De vill helt enkelt inte ha medhåll. Deras uppgift är nog trots allt att visa sig mer eller mindre omöjliga som stöd för partier och ideologier.

NU HAR OCKSÅ EN RAD specialister gått igenom de naturvetenskapliga spekulatioerna i BLÅ BOKEN och – med ett Strindbergord – konstaterat att nästan allt är bosch, så som Strindberg tyckte om sin tids vetenskap. Han föredrog i BLÅ BOKEN religionen, men hans religion är närmast släkt med swedenborgianismen och har drag av gammaltestamentlig profetia.

Alla Bibelallusionerna har tolkats efter Karl XII:s Bibel, den enda som har betytt något för svensk litterär tradition. Kommentaren är synnerligen givande. Så är det också Sveriges främste Strindbergsspecialist, professor Gunnar Ollén, som har utforskat de två banden av EN BLÅ BOK. Nu väntar vi bara på den kommenterade utgåvan av OKULTA DAGBOKEN, som hör till BLÅ BOKEN.